

Araştırma Makalesi/Research Article
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2021; 3(1): 63-79
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2021; 3(1): 63-79

FİLİBELİ VECDÎ DİVANINDA GEÇEN KASİDELERDE SOSYAL HAYAT

Rana Senanur DOĞAN*

Cevdet ŞANLI**

ÖZ: Klasik Türk şiirimize yönelik eleştirilerin pek çoğunun sosyal hayat ve günlük yaşamdan uzak olması üzerinden yapıldığını edebiyat ile temas hâlinde olduğumuz ilk anlardan itibaren okuduk. "Divan Edebiyatı" adlandırmasından başlayarak "yüksek zümre", "halktan kopuk" vs. gibi söylemlerle şiirimize yabancılaştırıldığımızı gözlemlemek mümkündür. Gelenek açısından Türk modernleşmesine baktığımızda ise durumun farklı bir noktada durduğunu, büyük bir sanat ve estetik membaan o noktada bizi karşıladığını görmek mümkün. Estetik ve sanatsal inceliğin bulunduğu böylesine geniş bir literatürde sosyal hayatın boyutlarına dair malumat sahibi olmak dönemin şiirini anakronizme düşmeden anlamının anahtarlarından birisi sayılacaktır. Bu makalede ömrünü Balkanlarda çeşitli bölgelerde kadılık yaparak geçirmiş bir şairin Filibeli Vecdî'nin kaleminden tüm bu soyutlamalara cevaplar aranmaya çalışılacaktır. Akademik mahiyette sosyal hayat çalışmalarında sıklıkla başvuru olan günlük hayatta kullanılan materyallerin takibinden ziyade konular üzerinden klasik Türk şiirinin halk nezdindeki karşılığı aranmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Filibeli Vecdî, Sosyal Hayat, Balkanlar, Klasik Türk Şiiri, Gelenek.

* Doktora Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: ranasenanur@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7298-7284

** Dr. Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, e-posta: cevdeşanlı@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2149-9555

Geliş Tarihi (Received): 11.05.2021

Kabul Tarihi (Accepted): 25.05.2021

SOCIAL LIFE IN QASIDAS OF FİLİBELİ VECDÎ DIVAN

ABSTRACT: From the first moment that we were in contact with literature, most of the criticisms we read on our classical Turkish poetry were based on being away from the social and daily life. Starting from the naming "Divan Literature" and statements as "high class", "disconnected from the public" etc. the alienated from our poetry can be observed. When we look at the Turkish modernization in terms of tradition, it is possible to see that the situation is different. Infact, a great deal of artistic and aesthetic spring welcomes us at that point. Having knowledge about the dimensions of social life in such a wide literature which has aesthetic and artistic delicacy, will be considered as one of the keys to understanding the poetry of the period without falling into anachronism. In this article, answers to all these abstractions will be sought from the pen of Filibeli Vecdî, a poet who spent his life as a judge in various regions of the Balkans. Rather than following the materials used in daily life, which are frequently used in the studies on social life in academy, the public opinion will be sought on the classical Turkish poetry.

Keywords: Filibeli Vecdî, Social Life, the Balkans, Classical Turkish Poetry, Tradition.

Giriş

Edebiyat gelenek, toplum, tarihî süreç, yaşanan yoğun duygular, kişisel ve toplumsal krizler vs. gibi pek çok unsurdan beslenen ve aynı zamanda da etkilenen bir varlıktır. Türk edebiyatı Tanpınar'ın da dediği gibi "medeniyet krizi"¹ ile karşı karşıya kalmıştır. Bu "medeniyet krizi" neticesinde de "eski" ile "yeni" arasında bir iç hesaplaşma ortaya çıkmıştır. Klasik edebiyatın sesleniş biçiminin, mecazlarının, beslendiği kaynakların, hayal dünyasının, sesinin ve sözünün sıklıkla eleştirilmesi, beğenilmemesi ve yersiz suçlamalara maruz kalması modernleşme sürecinin gereklilikleri arasında görülmüştür. Eleştiriler Batı'nın modernleşme sürecinde Osmanlı medeniyetinin çeşitli nedenlerle geri kalmış sayılması temeline dayanmaktadır. Osmanlı medeniyeti geri kalmış, "eski" olarak görülürken

¹ Detaylı bilgi için bk. TANPINAR, Ahmet Hamdi (1998), "Türk Edebiyatında Cereyanlar", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Zeynep Kerman (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları, 101-127.

medeniyetten beslenerek ortaya çıkan edebiyat da eleştirilerden üzerine düşen payı almış olur. Değişimin farklı yönleri edebiyatın aracılığıyla dile getirilmeye başlanılacaktır. Bunun için de ilk olarak eskinin tedavülden kaldırılması ya da yeni nev'iler ile yenilenmesi gerekmektedir. Osmanlı modernleşmesinde yenilenmeden ziyade kökten yok sayma, küçük düşürme, anlaşılmaz kılma gibi bir dizi süreç yaşanacaktır.

Edebiyat modernleşmek isteyen aydınların seslerini istedikleri gibi yükselttikleri, bütün öfkelerini klasik edebiyatın gelenekselleşmiş dünyasından çıkardıkları rahat bir alan olmuştur. Klasik şiir daima "yüksek zümre" edebiyatı olmakla, anlaşılmaz, hayalî, realist olmayan bir dünya görüşüne sahip olmakla suçlanmıştır. *"Tanzimat'tan sonra, divan şiiriyle ilgili münakaşa, değerlendirme ve tenkitlerin temelinde yatan esas mesele, zevk ve üslûp problemidir. Avrupa medeniyetiyle ortaya çıkan yeni insan tipinin, eski şiirin zevk ve üslûbunu, herhangi bir zeminde münakaşa ve mütalaa etmeden, hemen ve tamamen kabullenmesi mümkün değildi."* (Erbay, 1997: 6)

Günümüze kadar devam eden münakaşa ve mütalaaların temelinde yatan konulardan birisi de "sosyal hayat" olmuştur. 19. yüzyıl sonrası başlayan modernleşme çabaları ve sonrasında gelen bireyselleşme, edebiyat dünyasında da farklı yankılar bulmuştur. Bireyselliğin ya da modernleşme çabasının içerisinden bakan birey, klasik Türk şiirinde sosyal hayatın olmadığına dair eleştiriler getirmiştir. *"Bir edebiyat ne kadar soyut ve ne kadar kuralcı olursa olsun, mutlaka yaşadığı dönemin hayatını yansıtır, toplumun ruhunu taşır. Şair, farkında olsa da olmasa da zamanın etkisinde kalır. Dîvân şiirimiz de toplumun duygu ve düşünce yapısını, bu toplumda meydana gelen ilerleme ve gerilemeleri terennüm etmiştir"* (Küçük, 1989: 153)

Bu çalışmada Filibeli Vecdî Divanı sosyal hayat çerçevesinde incelemeye tabi tutularak kaside örnekleri üzerinden klasik Türk şiirinde sosyal hayat üzerine yapılan eleştirilere karşı argüman geliştirilmeye çalışılacaktır. Çalışmada Filibeli Vecdî'nin kasidelerine ağırlık verilmiştir.

Filibeli Vecdî Divanı sosyal hayat mahiyetinde oldukça zengin bir içeriğe sahiptir.

Filibeli Vecdî farklı konularda ve durumlarda, duruma ve kişiye özel şiirler yazmıştır. Şiirleri üzerinden dönemin siyasal hareketliliğini takip etmek mümkündür. Sosyal hayata değinen, sosyal unsurları içeren pek çok şiiri mevcuttur. İnceleme yapılırken imgeler, mecazlar ve mazmunlardan ziyade konulara ağırlık verilecektir. Sosyal konuların hayatın günlük olağan akışı içerisinde şairin şiirine ne kadar tezahür ettiği üzerine örnekler ortaya konulmaya çalışılacaktır. Klasik şiirimizin “aşk, şarap, tasavvuf” vs. gibi konularla dar kalıplara sığdırılmayacağını bir vesikasını sunmak niyetiyle bu çalışmada divandaki sosyal konulardan örnekler verilecektir. Filibeli Vecdî bu alanda önemli bir örnektir. Çok tanınmamak ve diğer şairlerle karıştırılmakla beraber nevi şahsına münhasır bir şair olduğunu söylemek mümkündür. Edebiyatımızda “yeni” adına söz söylemeden evvel “eski” sayılanın daha iyi anlaşılması gerektiği kanaatiyle konular üzerinden Filibeli Vecdî Divanıdaki sosyal hayat mercek altına alınmaya çalışılacaktır.

Filibeli Vecdî Hayatı ve Şiiri

Klasik Türk şiirinde şairler genellikle mahlas kullanırken, kimisi mahlas kullanmayı tercih etmemiş; kimisi makamlarını, memleketlerini isminin başına eklemiştir. Bu durum aynı mahlasın farklı şairler tarafından birden fazla kullanılmasına sebep olmuştur. Şiirlerinin ve divanlarının karışmasına sebebiyet veren bu durum Vecdî'nin de başına gelmiştir.

Tezkirelerden yola çıkarak hazırlanan *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı Sözlüğü* adlı eserde “Vecdî” mahlasını taşıyan dokuz şair zikredilmektedir (İpekten vd., 1988: 524-525). Özellikle Abdurrahman Vecdî ismiyle bilinen birden fazla şair olması şair hakkında bilgilerin karışmasına, kaynaklarda sahih bilgiye ulaşımın zorlaşmasına sebep olmuştur. Hakkında bilgi sahibi olmayı zorlaştıran bir diğer husus da Âşık Çelebi'nin onu tezkiresine yazmadan evvel mahlasının “Bezmî” oluşudur. Âşık Çelebi'nin isteğiyle

mahlasını değiştirdiğine dair bir manzume yazmıştır: “Bezmî nāmına mahlasdan ferāğat olunup Vecdî olmamuza anlar sebep olmuştur. Lākin tezkirelerinde yine Bezmîlikle yazmıştır.” (33a) Şair mahlasını alış sürecini ve tezkirede yine eski ismiyle yazılmış olduğunu anlatır. Bunun üzerine bir de beyit yazmıştır:

“Murğ-ı cāna çün olupdur bedenüm şekl-i kafes
Yolu var itse taleb bende-i muhlis mahlas” (33a)

Filibeli Vecdî'nin şiirlerini neden yazdığına dair düştüğü küçük notlar bulunur, burada da şiirini neden kaleme aldığına dair örnek bir not ile karşılaşılmaktadır:

“Merhūm-ı merkūm bu hakîri tezkireye kayd itmek isteyüp ba’zı ebyāt irsal olındukda yazılmışdur.” diyerek beytin kaleme alınma sebebini bildirmektedir. Divanda pek çok şiirin altında bu şekilde açıklamalar olduğu gözlemlenmektedir. Bu da şairin günlük hayatının şiirine etkisine verdiği bir tepki olarak okunabilir. Âşık Çelebi'nin tezkiresinde ismi “Abdullah” olarak geçmektedir, ancak Vecdî divanında sıklıkla adının “Abdurrahman” olduğunu belirtmektedir.² Ayrıca birçok tezkirede halk arasında “Topal Kadı” olarak bilindiği de söylenmektedir. Kadı olduğu tezkirelerin ortak bilgisidir, divanında da sıklıkla bu durumu belirtmekte ve kadılığı hasebiyle vuku bulmuş durumlar üzerine de çeşitli şiirler yazmaktadır.

Tezkirelerde şairle ilgili birbirinden farklı bilgiler yer almaktadır:

“Şairden, Vecdî mahlasıyla bahseden sadece Kaf-zâde Faizî ve Mehmed Süreyyâ'dır. Kaf-zâde Faizî, sadece şairin adının Dervişzâde Abdurrahman Vecdî, ölümünün de 1008/1599 tarihinde olduğunu belirterek şiirlerinden örnekler verir. Mehmed Süreyya ise bunlara ilaveten Filibeli olduğunu ve

² Ayrıntılı bilgi için bk. Âşık Çelebi (2010), *Meşâ'irü's-Şu'ara*, Filiz Kılıç (Haz.), İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

'Sultan Mehmed-i Sâlis (1003/1595-1012/1603) evâilinde' öldüğünü kaydetmiştir." (Kavruk ve Selçuk, 2017: 4)

Ölüm yılıyla ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Genellikle tezkirelerde 1580 tarihi Vecdî'nin ölüm yılı olarak verilmiştir ancak bu tarihin doğru olmadığını şairin 1595 yılında göreve gelen İbrahim Paşa'ya yazdığı şiirlerinden ve döneminde fethedilen şehirlere yazdığı fetih müjdesi şiirlerinden teyit edilebilmekteyiz. Ölümü ile ilgili bilgilerin karışıklık sebebi yine mahlastan kaynaklanmaktadır. Divanında vermiş olduğu bilgiler ve tezkirelerde verilen bilgiler karşılaştırıldığında Filibeli Vecdî'nin Sofya kadısı Derviş Çelebi'nin oğlu olduğu anlaşılacaktır. Ayrıca cülus törenleri ve çeşitli isteklerini bildirmek için yazdığı şiirlerdeki makam sahipleri takip edildiğinde III. Selim'in saltanatının ilk yıllarına kadar yaşamış ve kadılık yapmış bir şair olduğu görülmektedir. Halk arasında "Dervişzâde Topal Kadı" olarak bilinmektedir. (Kavruk ve Selçuk, 2017: 6)

Vecdî'nin eğitimi konusunda tezkirelerde ortak kanaat iyi eğitimli bir şair olduğu yönündedir. Divanından da anlaşılacağı üzere Arapça ve Farsçayı şiir yazacak kadar iyi bilmektedir. Şiirlerinden ve tezkire bilgilerinden yola çıkarak kadılık ve müderrislik yaptığı bilgisine ulaşmak mümkündür. Kadılar üzerine yaptığı eleştirileri içeren kasideleri vardır.

Divanında yer alan yer isimlerinden genellikle Balkanlar'da görev yaptığı anlaşılmaktadır. Gezdiği yerlerle ilgili malumatı da yine şairin şiirleri için verdiği kısa bilgilerden okumak mümkündür. Yaptığı gezilerle alakalı ya da gezilerde denk geldiği büyük zatlara yazdığı şiirlerle alakalı divanında kısa kısa notlar almıştır.³ Şiirlerinde yaşadığı çeşitli sıkıntılardan, bu sıkıntılar ile ilgili başvurduğu kişilerden de sıklıkla bahsetmektedir. Genel olarak devletin en üst makamından en alt makamına kadar pek çok kişiyle irtibatlı bir şair olduğunu yine şiirlerinde görmek mümkündür. Her hâlini ve arzusunu şiirleri üzerinden anlatmıştır. En basit bir isteğini de

³ Bk. *Filibeli Vecdî Divânı*, (5a), (65b).

kaside yazarak dile getirmiş, hicvini ve eleştirisini de yine şiiriyle ortaya koymuştur. Şairin aruzu kolaylıkla kullanabildiği, şiirini duruma göre anında şekillendirebildiği görülmektedir. Genellikle aruzun sade kalıplarını kullanmıştır.

Dönemine göre sade bir dil ve üslup yapısı vardır. Yeni bir söyleyişten ziyade klasik şiirin kalıp ve söyleyişlerine uygun şiirler yazmayı tercih etmiştir. Devletin her kademesinden kişilere şiirler yazdığı görülmektedir. Özellikle cülus törenleri için yazdığı şiirler oldukça fazladır. Yeni makamlara atanan devlet erkânına da övgü dolu şiirler yazmıştır. Bazı şiirlerinde ufak değişiklikler yaparak birden fazla kişiye sunduğu divan manzumelerin başının ve sonunun aynı olması üzerinden anlaşılmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi, Vecdî isteyeceği ya da şikâyet edeceği her konuyu dönemine uygun olarak şiiriyle dile getirmektedir. İfade etmek istediği durumları fazla benzetmeye, mecaza başvurmadan doğrudan söylemeyi tercih etmiştir. Şiirleri arasında nazireler ve manzumeler yer almaktadır. Tasavvuf yolunun büyüklerinden ve Nakşi divan şairlerinden Filibeli Rızâyî Mahmud Efendi'ye fazlaca şiirler sunduğu görülmektedir. Mutasavvıf bir şair olmamakla beraber tasavvuf yolunun büyüklerine şiirler yazmıştır. Buna rağmen şiirlerinde yoğun dinî konu ve dinî unsurlara rastlanmamaktadır.

Tek bir eseri (divanı) ve eserinin de tek bir nüshası olduğu bilinmektedir. Bu nüsha da müellif hattıdır. Divanı adının sıklıkla karıştırıldığı Abdülhakî Vecdî'nin Divançesinin içerisinde bulunmaktadır. (Kavruk ve Selçuk, 2017: 8) Eserini ölümüne yakın bir zamanda kaleme aldığı düşünülmektedir. Divanın çeşitli yerlerine kendisine ait olmayan manzumeleri de eklediği görülmektedir.

1. Filibeli Vecdî Divanında Sosyal Hayatın Farklı Tezahürleri

Filibeli Vecdî ile ilgili verilen bilgilerde sıklıkla üzerinde durulduğu gibi kendisi günlük hayatında karşılaştığı çeşitli olayları şiiri üzerinden değerlendirmiş ya da şiiriyle tepki göstermiştir. Şiiri arz-ı hâlinin teşhiri için bir vesika olarak kullanmıştır. Bu sebeple çalışmada Filibeli Vecdî'nin sosyal hayatı şiirlerine taşıyış biçimini ele alırken genellikle konularından yola çıkılacaktır. Şiirlerin yazılış amaçları ve nedenleri üzerinden değerlendirmede bulunulmaya çalışılacaktır.

1.1. Et Fiyatlarının Artışı Üzerine Yazdığı Şiirden

Divanın 57b-58a varaklarında yer alan ve “Merhûm Hâfız-zâde Efendi Filibe’de kâdi iken et ü etmek husûsında yazılmışdur.” notuyla verilen şiir et fiyatlarının yükselmesi üzerine halkın ete olan ihtiyacını dile getirmek adına yazılmıştır. 19 beyitten oluşan bu kaside “Fe’ ilâtün / Mefâ ‘ i lün / Fe ‘ilün” kalıbıyla kaleme alınmıştır. Çalışmanın hacmi göz önünde bulundurularak özellikle şairin esas meselesi üzerinde durduğu beyitler örnek olarak alınacaktır. Beyitler varak ve beyit sırası ile beraber verilecektir.

“Etmege et gerek dimişler çün

Ete etmek gerek meded himmet” (57b /2)

“İki yüz dirheme irişdür eti

Halkı lahm-ı ğanemle muğtenem et” (57b/ 5)

“Bir iki satr alup ele Vecdî

İtdi kassâb cengine cür’et” (58a /19)

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere Vecdî et fiyatlarının yükselmesine tepki göstermek ve elinden geldiğince fiyatların düşmesini talep etmek üzere kaside yazmıştır. Dilinin ve şiirlerinin genel atmosferinin anlaşılması mahiyetinde önemli bir örnektir. Konusunu tamamen toplumsal bir konu

olan fiyat artışından alan kaside klasik Türk şiirinin toplumsal sorunlardan uzak oluşuna dair yapılan eleştirilere karşı önemli bir cevap niteliğindedir. Halkın temel problemlerinden birisi olan alım gücü ve ekonomik denge, şairin şiirinde protest bir tavırla dile getirilmiştir. Üstelik şairin üslubundan anlaşılacağı üzere el pençe divan durularak değil âdeta emir kipleriyle parmak sallayarak yapılması gerekenin telkini verilmiştir.

1.2. Şair Hastalandığı Zaman Getirilen Şerbetler Üzerine Yazılan Şiir

Hastalandığı zaman Mehmet Çelebi'nin getirdiği şerbetler ve hastalığı üzerine de bir kaside yazmıştır. Döneminde içilen şerbetler, hastalık ve hasta ritüellerinin anlaşılması açısından önemli bir kaside olduğu düşünülmektedir. Şair tarafından "Çakırcılar Kâtibi merhûm Mehmed Çelebi bu hakir hasta iken eşribe-i mütenevvi'a irsâl itdükde." notuyla verilmektedir. Divan içerisinde 7a numaralı varakta yer alan 15 beyitlik kasidenin kalıbı "Mef 'ûlü /Fâ 'ilâtü /Mefâ ' îlü /Fâ' ilün" şeklindedir.

"Arz itdi ke's-i şerbet-i perr-i siyāvşān

Lutf itdi şîşeler tolu hep hindibā ile "(7a/ 4)

"Babalıĝ itdi oĝul otı şerbetin virüp

Zevkın ide oĝul balınuñ biñ vefā ile" (7a/ 6)

"Teskîn kıldı hāsılı sūz u güdāzumı

Sîr-âb idüp şarâb-ı usûl-i kelâ ile" (7a/ 9)

Şiirde hastalık metaforu üzerinden tasavvufi merhaleler ve Allah aşkı da işlenmektedir. Genellikle kaside boyunca şair, Mehmet Çelebi ve ailesine dualar etmektedir. Acılar içerisinde kıvranırken yaptıkları şerbetlerin acılarına ne kadar iyi geldiği üzerinde durmaktadır. "Gül", "hindiba" gibi şerbet isimlerini de zikrederek Osmanlı şerbet muhteviyatı hakkında da bilgi

sahibi olunmasını sağlar. “Babalığ itdi oğul otı şerbetin virüp / Zevkın ide oğul balnuñ biñ vefâ ile” (7a/6) beytiyle tevriye yapmakta “oğul otu” bitkisine göndermede bulunurken Mehmet Çelebi’nin babalığını da şifa dağıtıcılığı, sahip çıkan tavrı üzerinden övmektedir. Ayrıca burada günümüzde çok fazla bilinmeyen “oğul balı” da zikredilmektedir. Bu balın diğer ballardan farkı kovandaki arı kolonilerinin en genç oldukları dönemde ürettikleri bal olmasıdır. Anadolu’da dedelerin torunlarını bu faydalı bala istinaden “oğul balı” diyerek sevdiği de bilinmektedir. Şair “bal” ve “vefa” arasında da yine tevriye ile bağlamsal bir bütünlük kurmaktadır. Bu şiirler üzerinden Osmanlı’da çeşitli bölgelerde tüketilen şerbetler, şifalı bitkiler, şifalı yiyecekler üzerine de bilgi sahibi olmak mümkündür. Bu tarz çalışmalara sosyal hayat mahiyetinde sıklıkla rastlanmaktadır.

1.3. Şairin Arsasına Tapu Talebinde Bulunmak İçin Yazdığı Şiir

Şair bu şiirinde babasından kalan bir arsanın sınırlarının belli olmayışı üzerine yaşadığı sıkıntılardan bahsetmektedir. Bugün “tapu” olarak isimlendirilen o dönemde “sınur-nâme” olarak geçen belgeyi, dönemin “muharrir-i vilayet”inden yani vergi ya da tapu memurundan talep etmek üzere yazmıştır. 60a numaralı varakta geçen kaside 14 beyitten oluşmaktadır. Kasidenin başı ve sonu başka bir manzume ile aynıdır, bu da şairin memurdan istekte bulunmak için önceden yazdığı bir manzumeye ek yaparak kasidesini oluşturduğunu göstermektedir. “Muharrir-i vilâyet olan Süheylî Beg’e sınır-nâme ricâsıyla virilmişdür.” notuyla amacını ve verilen kişiyi de dile getirmektedir. Kasidenin kalıbı “Mefâ’îlün/ Mefâ’îlün/ Fe’ûlün” şeklindedir.

“Pederden kaldı bir vîrâne çiftlik

Ki olur bûm-ı şûma âşyâne” (60a / 6)

“Der ü dîvârı varmışdur harābe
Hemānā kaldı ancak āstāne” (60a / 7)

“Hudūdı cümle mümtāz u mu’ayyen
Dikilmiş taşlar olmuş nişane” (60a / 8)

“Kalem sehv ile icmāl itmiş ammā
Mufassal yazmamış levh-i beyana” (60a / 9)

“Kemîn-i hîleden hayl-i eşirrā
Zuhūr itdi vü başladı ziyana” (60a / 10)

“Çeküp çayır çayır almak dilerler
Niçe tarlayı okuyup fesāne” (60a / 11)

“Niyāz oldur cenāb-ı hazretüñden
Ki tafsîl ola kalmaya bahane” (60a / 12)

Filibeli Vecdî hayatın olağan akışında birçok insanın karşılaşılabileceği sorunlardan birisi ile karşılaşmış ve hâlini şiiriyle dile getirmiştir. Şiirinden de anlaşılacağı üzere tapu hususunda bir sıkıntı yaşamış ve derdinin dermanını yine şiir aracılığıyla bulmayı amaçlamıştır. Bir tür dilekçe niteliğinde sayılabilecek kasidede şairin arsası ile ilgili yaşadığı sorunlar anlaşılır ve açık bir şekilde ifade edilmiştir. Hayatın içerisinde bu denli olağan bir konunun şiirin esas meselesi olması ortaya atılan iddiaların tam tersi bir durumu açığa çıkarmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da dönemi anakronizme düşmeden dönemin şartlarıyla değerlendirmenin ehemmiyetidir. Yüzyıllar süren bir şiir geleneğinden söz etmek mümkün, kökünü Antik Yunan’a kadar izleyebildiğimiz bir nazım geleneği var ve unutulmaması gereken bir diğer önemli husus da “eskiden hemen tüm edebiyat türlerinde nazım kullanılıyordu.” (Akerson, 2019: 55)

Henüz türler ayrılmamışken, hukuk metinlerinden dinî metinlere her metnin edebî bir mahiyeti varken dilekçe mahiyetinde yazılmış bir şiirin olağan olması gerekir. Buradan şu sonuca varmak da mümkün sanat ve özelde de edebiyat bugün bizim algıladığımızdan çok daha farklı bir işlevle günlük hayatın olağan akışı içerisinde akıp gitmekteydi. Yapay formlar, sıkıştırılmış ve zorlama yazımlardan ziyade kalıpların oluşturduğu kolaylıkla her alanda ihtiyaca binaen üretim yapılabilmekteydi.

1.4. Dubniçe'ye Atanan Yedi Kadı Üzerine Eleştiri Şiiri

Filibeli Vecdî'nin Balkanlarda çeşitli bölgelerde kadılık yaptığını şiirlerinde geçen yer isimlerinden ve tezkirelerden takip etmek mümkün. Şiirlerinde buralarda yaşadığı sıkıntıları ya da buralarda gördüğü lütufkâr iyilikleri de konu olarak dile getirmektedir. Bu şiirinde de Dubniçe'ye - bugün Bulgaristan- atanan yedi kadı üzerinden tevriyeli anlatımlarla hem eleştiri yapmakta hem de dönemin sadrazamına durumu şikâyet etmektedir. Döneminde Balkanlarda hemen hemen Balkanların tüm bölgelerinde görev almış olan Vecdî'nin şiirleri aracılığıyla şehirlerin o dönemki durumlarına dair malumat sahibi olmak da mümkündür. *"Hayatı boyunca Balkanlar'ın değişik bölgelerinde vazifelendirildiği kadılık göreviyle ilgili bahislerde Dubniçe, Florina, İbra'îl, İvrace, Karinâbâd, Uzuncaova ve Peçuy şehirlerini dile getirdiği görülmektedir."* (Osman, 2019) Yine Balkanların coğrafyası üzerinden günümüze seslenen Vecdî'nin 97b numaralı varakta geçen kasidesi 18 beyitten oluşmaktadır. Aruz kalıbı olarak "Fe'ilâtün /Mefâ'ilün/Fe'ilün" kalıbı kullanılmıştır. Bu şiiri için şair herhangi bir not düşmemiştir.

"Olduğiyçün kazānuñ adı yedi
Hâtif-i ğayb bir latîfe didi" (97b/ 1)

"Bir yıl u dört ay içre Dubniçe'nüñ
Yedi oldı kuzâtınuñ 'adedi" (97b/ 2)

“Nüzül olupdur kimisine nâzil
Her birinüñ karışdı kâra yedi” (97b/ 3)

“Buldı fırsat kimisi sürsata
Ne girerse eline anı yedi” (97b/ 4)

“Mansıb elden ele irişmiş iken
Diyemez kimse bu yedi yemedi” (97b/ 5)

“Yedilerden dahı olursa eger
Yine kâdınıñ olur adı yedi” (97b/ 6)

“Pâdişāhuñ vezîr-i a’zamısın
Sen görürsin cemî’-i nîk ü bedi” (97b/ 7)

Filibeli Vecdî bu şiiri üzerinden Dubniçe’ye atanan kadıların yolsuzluk yaptıklarını eleştirel ve tevriyeli bir dille anlatmaktadır. Dönemin sadrazamına durumu en ağır dille ve şiiriyle dile getirerek devlet erkânıyla münasebetini de bir şekilde ortaya koymuş olur. Daha sonra yine bu konuyla bağlantılı olarak Dubniçe’den Peçuy’a gönderilmesine dair de bir kaside yazmıştır. Divanında yukarıda verilen kasideden sonra yer alan şiiri 98b- 99b numaralı varaklarda yer almaktadır. Bu zamana kadar ele alınan kasidelerinden farklı olarak 61 beyit yazılmış ve oldukça ağır bir dil tercih edilmiştir. “Mefâ’îlün/ Mefâ’îlün/ Mefâ’îlün/ Mefâ’îlün” kalıbıyla yazılmıştır. Şiirin başında ve sonunda uzun tamlamalarla ve klasik dille önce Hz. Peygamber’i (s.a.v.) daha sonra padişahı ve vezirleri övmektedir. Kasidenin ortalarına doğruysa esas söylemek istediğini söyler:

“Meded devletlü sultānum hezārān derdimüz vardur
Bizi ‘ayb itme söylersek egerçi oldı oranı.” (99b / 34)

“Şehā erbāb-ı devlet bāb-ı rüşvet itdiler peydā
Yıkup devletlü başuñçün yed-i ‘adlünle yap anı” (99b / 36)

“İrişdi fakr ile fāka ğalā yayıldı āfāka
Re‘āyā kaldı bî-tāka kim eksün bāğ u bostanı” (99b / 37)

“İç illerde efādıl ehl-i ‘ilme i‘tibār itmez
Uç illerde nite kim gözlemezler merd-i meydanı” (99b / 38)

“Sekāmet istikāmet istemezler niçe yıllardur
‘Adālet hod nenüñ aşı yenür mi kim sorar anı” (99b /39)

“Kazāya uğramışlardur kudāta iltifāt ile
Kadı derd ehlidür bunlar bulara eyle dermanı” (99b / 40)

“Velî Vecdî kuluñ bu zümrede ğāyet zelîl oldı
Yedi ayda iki üç kerre ma‘zül itdiler anı” (99b / 41)

“Fakîr ü bî-mecāl oldı ‘aceb şūrîde-hāl oldı
Eli lahme irişürse direm bulmaz ala nānı” (99b / 42)

“Der-i devletde Dubniçe kazāsın virdiler evvel
Buyurdılar ilet serdār-ı ‘ālî-şāna fermanı” (99b / 43)

“Gehi bahr u gehi berde ne bellü gökde ne yirde
Yanıq gibi seferlerde yanup yakıldı büryanı” (99b /44)

“Tek ü pular idüp anda mukarrer-nāmeler aldum
Mü‘ekked ola sandum eyledüm enva‘-ı puyanı” (99b /45)

“Bir aydan soñra tebdîl itdiler Rudnik kazāsına

Beligrad'a sefer itdüm bırakdum beyt-i ahzânı" (99b / 46)

"Niçe günler varup yeldim yine tekrâr alup geldüm

Nüzül hizmetleri buyruldı geldi hük-m-i hâkânî" (99b /47)

Örneklerden de anlaşılacağı üzere Vecdî başından geçenleri satır satır anlatarak derdine bir çare aramaktadır. Bunu da bildiği en iyi yol olan şiir sanatı ile estetik zevkin en ince noktasıyla ortaya koymaya çalışmaktadır. Vecdî özellikle Peçuy'a gönderilmesi üzerine çok fazla şiir yazmıştır. Ulaşabileceği her devlet erkânına bu konuda şiirler göndermeye çalıştığını görmek mümkündür. "“Âli-ma'delet serdâr-ı 'âli-mikdâr Ferhâd Paşa-yı kâmkâr hazretlerine í dâd olınmışdur, İnşâ'allâhu ta'âlâ." notuyla sadrazam Ferhad Paşa'ya Peçuy'a gönderilmesine sebep olan kişileri şikâyet ettiği görülmektedir.

"“Abd-i kemîne dahı Dubniçe kâdısı iken

Virmiş Peçuy kazâsın olmuş cefâya hâdî" (93b/ 22)

"Hidmet idi murâdum kırdı kolum kanadum

Bir 'abd-i nâ-mürâdum sen ver kolı kanadı" (93b/ 25)

Konuların ve söylemlerin bugünkü söylemlerden farklı olmadığı anlaşılacaktır. Hizmet etmek istediğini söyleyen bir kadının farklı bir yere gönderilmesi üzerine duyduğu hicap ele alınmaktadır. Kişisel bir "trajedi" ya da "dram" vardır. Küçük çaplı da olsa bir "bireysellik" söz konusudur. Bu da bireyselliğin edebiyatımıza modernleşme süreciyle beraber girdiğine dair görüşlerin çok da haklı olmadığı kanaatini doğurmaktadır. İç buhranlarını ya da ruhi deveranlarını ele almasa da şahsi sıkıntısını kalemiyle muhatabına aktarmıştır. Eleştirinin ve hicvin yaptırım gücüne sığınmıştır. Bu şiirlerde işlenen konular Filibeli Vecdî'nin şahsi sorunları ve sosyal hayatının şiirindeki farklı bir yüzünü oluşturmaktadır. Ele alınan kasideleri resmî birer vesika olarak kabul etmek de mümkündür. Arz-ı hâl

biçiminde bir yönü olduğu da söylenebilir. Beyitlerin dilinden, günümüzde dahi az bir çabayla anlaşılır oluşundan da daha önce klasik edebiyat eleştirisi hususunda yapılan taarruzların yersiz olduğu anlaşılacaktır.

Sonuç

Dil ve edebiyatın mensubu olduğu toplumun aynası niteliğinde olduğunu söylemek elde bunca kanıt varken yanlış olmayacaktır. Sadece edebî metinler ve dil üzerinden dahi bir toplum hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Metinlerin dili, dilin içerisindeki alıntı kelimeler o milletin başka hangi milletlerle kelime alışverişi yaptığının görülmesi açısından önemli birer göstergedir. Aynı şekilde metinlerde yer alan kültürel öğeler, mecaz unsurları, hayal dünyasının beslendiği kaynaklar, mitolojik öğeler, günlük hayatta kullanılan eşyalar, yiyecek-ıçecek isimleri vs. dönemin genel hatlarının anlaşılması için önemli kaynaklardır.

Modernleşme tarihinin başından bu yana gelen çeşitli tartışmaların klasik Türk şiiri üzerindeki temayülleri değiştirdiği göz önünde bulundurulursa, metnin kültürel ve tarihî öğeleri yansıtma gücünün göz ardı edildiği anlaşılacaktır. Edebiyat tarihini baştan anlatmanın lüzumu yoktur. Modern Türk edebiyatı yapı taşlarını ortaya koyarken geçmişten aldığı gücü yok saymayı, geleneği ve geleneksel olanı hakir görmeyi tercih etmiş bir zihniyet üzerine inşa edilmeye çalışılmıştır. Özellikle sosyal hayatın şiirlerde yansıtılmadığı, halktan ve günlük hayattan kopuk bir edebiyatın devam ettiği yönündeki eleştirilerin yersizliği sadece Filibeli Vecdî gibi bir şairin metinleri üzerinden dahi tek başına ortaya konulabilmektedir. Edebiyat gelenek ve güncelin bir arada aktığı bir nehir olmalıdır. Geçmişin küllerine tapınmakla yol katedilemeyeceği gibi külleri harlı tutmadıkça da edebî ateş Antik Yunan'da Prometheus'un Tanrılarında çaldığı ateş gibi bedeli daimî bir döngüyle ödenen suni bir ateş olarak kalacaktır.

Kaynakça

- AKERSON, Fatma Erkman (2019), *Edebiyat ve Kuramlar*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Âşık Çelebi (2010), *Meşâ'irü'ş-Şu'ara*, Filiz Kılıç (Haz.). İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- ERBAY, Erdoğan (1997), *Eskiler ve Yeniler*, Erzurum: Akademik Araştırmalar Yayınları.
- İPEKTEN, Haluk, İSEN, Mustafa, TOPARLI, Recep, OKÇU, Naci, KARABEY, Turgut (1988), *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı Sözlüğü*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- KAVRUK, Hasan, SELÇUK, Bahir (2017), *Filibeli Vecdî Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1989), "Bâkî'nin Şiirlerinde Sosyal Hayatın İzleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 59, 153-166.
- OSMAN, Ntilek (2019), "Filibeli Vecdî Divânı'nda Balkan Yer Adları", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, Ek Sayı, 293-302.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1998), *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Zeynep Kerman (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.